

Fogarassy Miklós

Hagyomány és modernség a mai magyar gyermekirodalomban

Ahhoz, hogy a mai magyar gyermekirodalmat egy sajátos szempont szerint értelmezzük, a tradíciót és a modernséget kell meghatároznunk. Bízom abban, hogy ezek a fogalmak relevánsak lesznek a gyermekirodalom megközelítéséhez.

A *tradíció* a kulturális diskurzus egyik alapfogalma. A latin *trado*-ból ered a szó, mely alapvető értelme szerint átadást jelent. Az átvitt értelem már a rómaiaknál megjelenik: hátrahagyni, tanítani jelentéssel, vagyis az időben, a temporalitás héralkeitoszi folyamatában. Eredetileg nem volt értékelő jellege, nem minősített sem pozitív, sem negatív értelemben. Ettől a jelentéstől a tradíció mintegy felemelkedett az absztraktabb, a metaforikus értelmezés egyre emelkedettebb szintjeire. Így lett általános bölcséleti, antropológiai fogalommá. Az újkori európai irodalom már fontos fogalomként használja a tradíciót, operál vele. Ebben az elvontabb, de szűkebb értelemben beszélünk ma is irodalmi tradícióról.

Hadd tegyem még ehhez hozzá, hogy a mi nyelvünk, a magyar, kétféle szót is használ a tradícióra, az egyik a „hagyomány”, a másik egy kissé elvontabb értelmű „örökség”, és mindkettő masszívabb értelmű, mint a latin eredetű szó. Olyasmi van bennük, ami átszáll az utódokra.

Érdekes, hogy a *modern* is latin szóból ered. Ez a késő latinban született, olyasminnek a megjelölésére, ami *modus* változata, mint valami, ami kissé komikus elfajzás a bevett, hagyományos mértéktől. A reneszánsz korban kezdték erőteljesebb, pozitív értelemben használni (*Leonardo, Michelangelo, Ariosto* és a többiek voltak „modernek”), de csak a XIX–XX. század tette kulcsszóvá. Az biztos, hogy a modern a tradicionálissal ellenjártékban van, mégpedig úgy, hogy mindkettőnek többletértelme van: koncepciót, értéket, irányt is jelent. A régivel, a szabályossal szemben ma már egyszerűen az újat képviseli a modern.

A tradicionális és modernség ellentétpárja a gyermekirodalomtól csak látszatra adik messze. S miután ennek az irodalomnak a modern korszaka is mintha mögöttünk lenne, és most egy úgynevezett posztmodern időszak jött el, figyelemre érdemes a kapcsolatuk és az ellenjártékuk a művekben.

A mesék, mondókák, a kis történetek, az egyszerű események históriája, vagyis az irodalmi alapegységek elemi formái egy gyermek számára nem értelmezhetőek sem régiként, tradicionálisként, sem újként, modernként – számára *minden* új és minden régi egyszerre (talán csak az anyaméhben való lebegés jelenti a „múltat”, ennek, vagyis a köldökzsinór megszakadásának traumáját sejtíti a pszichoanalízis). Úgy érzem, hogy a jungi archetipusok közelítik meg talán legjobban a valóságot, a legtöbb gyermekirodalmi szöveg, melynek értékét az olvasási tradíció is szavatolta, archetipikus tartalmakat és formákat, „ösemlekezetet” és evidens világtapasztalatot tükröz.

Mit kezdünk hát itt a tradícióval és a modernséggel? Kell valamit kezdenünk, mert – pár nevet ragadva ki példaként – *Carollt, Milne-t, Endét* mégiscsak a

modernnek, legalábbis modernebbnek érezzük, mint mondjuk a népmeséket vagy *Andersent*. A dolog lényege szerintem a következő: a legújabb idők írói szelleme csak néhány és kivételes esetben volt képes a gyermekek számára úgy megmutatkozni, hogy megérinthesse az alapvető lelki tartományokat. Azt a mentális, érzelmi, indulati territóriumot, amelyen a folklór eredeti tündérmeséi épülnek, és amelyek az ősi mítoszok rokonai – evidenciák. *Alain* francia filozófus írja egy helyütt igen találóan, hogy „a mesékben, amelyek az ember tükröi, mindig van valami esküforma, amely még a varázslókat és az isteneket is kötelezi”, és azt lehet mondani, hogy ennek az őseskünek a tisztasága és hite az, amit át kell adni és meg kell újítani, vagyis hogy tradíciónak és újításnak egybe kell vágnia. Vagyis mind a verses varázslatnak mind a prózai írói mesének és regénynek is megvan az esélye a modern világban: képes autentikus gyermekirodalom születni. A példaként említett szerzők körében maradva: amikor *Caroll* Alice-a a kútba száll vagy a tükörbe néz, az a *Pagony*, amelyben a macró és barátai járkálnak, vagy az a világ, ahova a Végtelen történet hőse mintegy „átolvassa magát”, evidens alapokat érintenek.

A modern magyar gyermekirodalomban, melyen a közelmúlt évtizedek alkotásait értem, e modernség és tradíció problémáját igen jól lehet látni. Ennek az irodalomnak kitűnősegei vannak. Sajátos módon politikai okokból is. Számos író, költő szorult ki a kommunizmus éveit ideológiai okok miatt az irodalmi életből, kitért a könyvkiadásból, de gyermekirodalmi szerzőként alkothatott. Kitűnő gyermekversek, -poézis, mese- és ifjúsági irodalom született. Az ő műveik modernnek, de a gyermekek mégis autentikus, mondhatni archaikus szöveggé olvassák őket, párban a népmesékkal. A magyar irodalmi tudat, olvasási kultúra alapjaihoz tartoznak, pedig sokszor komplikáltak tűnnek. Szürreálisak, és mégis értik őket. Közlebről vizsgálva ki lehet mutatni, hogy modernségük, újszerűségük mélyén valami alapvetőt, tradicionálisan elemi szuggesztíót képesek működtetni.

Szeretném ezt a megállapítást egy példával élővé tenni, demonstrálni. Az egyik legnagyobb modern magyar költő, akinek a gyermekverseit már a magyar óvodások is tudják, egy remek verssorozatban játékos és képgazdag formákat használt. Ezeket eredetileg nem gyermekverseknek szánta, de az apró szövegek azzá váltak. Képzeld el egy sajátos magyar liberikfélélet, ami a magyar és a klasszikus ritmus ősfarmait hozza, variálja, abszurd humorral és a népdalok, ráolvasások, mondókák ősi erejét, hangulatát is hozva. Vagyis a szürrealisztikus modernet és a tradicionálisat együtt. E verssorozatnak, amely szinte évente megjelenik, az eredeti címe: *Magyar etűdök*. Ami egy kicsit utal a folklorisztikus forrásra is. *Bartók* Mikrokozmoszához hasonlítanak *Weöres Sándor* gyermekversei: ugyanaz a közép-európai kultúra és szellem nyilatkozik meg bennük. *Weöres* a pentaton zene ősi struktúrájának megfelelően vánt a nyelv elemeivel, zenéjével, ritmusával és képkapcsolataival. Vagyis átadta a régit, a tradicionálisat és közben a módusát megváltoztatta, modernné tette.

Egy miniatűr művön szeretném illusztrálni ezt. Az a címe: *Kő-béka*. Groteszki, a mondatok ritmikus tagolására épített ötsoros kis költeményről van szó, ami ugyanakkor valami félelmetes ősi varázslás, rejtély imitációját közvetíti.

A kő-béka lassan ment.

A kő-béka lassan ment.

Kitépték az éjfél szőrét,
lennyúzták a hajnal bőrét.

A kő-béka lassan ment.

Fogalmi szinten olyan álapszavakat kombinál (a kő, a béka, a hajnal, az éjjel), amelyeket egy gyermek is ismerhet. A modern benne, hogy szürreális költői logikával kapcsolja őket össze, kissé félelmes hangulatot teremtve, és ez nem áll messze *Eliot* vagy *Appolinaire* szellemétől. Ugyanakkor az az ősi tagoló ritmus lükteti, nemcsak a kőbéka lassú járását imitálva, hanem valami alapvető ritmusal bárbar zenét is támasztva.

Még egy verset bemutatok a költőtől, melyet a gyerekek szeretnek:

Őszi éjjel
izzik a galagonya,
izzik a galagonya
ruhája.
Zúg a tüske,
szél szalad ide-oda,
reszket a galagonya
ruhájában.

hogya a Hold rá
fátylat ereszt:
lánnyá válik,
sírni kezd.
Őszi éjjel
izzik a galagonya
izzik a galagonya
ruhája.

Ez is éjjeli hangulatot, sejtelmet fest, azt az őszi éjszakát, amikor jár a szél a magányos, rejtelmes bokor körül.

A tradíció-modernség kérdéseit, most kritikailag, azaz negatív módon szeretném megközelíteni. A modernség eszméje a hagyományok elleni harcban született a francia forradalom után, a romantika idején, egy értékrendszer radikális kritikájaként. Alapjai intellektuálisak, racionálisak, a modernség heroikus igénye vezet szerepet játszik a század irodalmában és művészetében. Az avantgárd, az irodalom mindenkori újra törekvése azonban csak meglegyintette a gyermekirodalmat, ami – nagy átlagában – a tradicionális közvetítés, átadás jegyében születik. A szétszédés, a de- és rekonstrukció, amely a groteszk, az ironia pályáit szinte mindig működteti, a gyermekek számára nem releváns. A modern tudat ugyanis alapvetően felnőtt, elidegenítő, kritikai tudat. Ezzel szemben a gyermekek igazi olvasmányai, a gyermekirodalom igazi remekei a világban való bennlét varázslatos élményével terhesek: a megismerés és (archetipikus) ráismerés van bennük együtt. Íróink megpróbálják vegyíteni a modernet, a mait a meséssel, de egy nagyváros valósága például csak kényszeredett ízléssel házasítható manókkal, boszorkányokkal, tündérekkel, az eskü, varázslat ősi szuggesztíójával. A gyermek szereti a humort, a bohóckodást, a kacagató tréfát, de a karikírozás, az ironikus elidegenítés csak nagyon játékos, megszelídített formában jeleníthető meg számára.

Vagyis a modernség tradíciója lényegében csak akkor átadható, ha zseniális kombinációban képes találkozni az archaikussal, azaz a legrégebbi, a lelki-kulturális alapokkal. Sajnálatosnak tűnhet, hogy a tömegtársadalom gyermekkultúrájában az archetipikus patternekre való igényt a médiák (Disney-típusú) elégítik ki, s igen ritkán születik – magyar nyelven is – originális, maradandó irodalmi mű. Lehet, hogy a modernség heroikus szempontjait és ambícióit elvető posztmodernnel jobb esélyei lesznek a gyermekeknek. Ha egy egyetemes vizuális kultúra a tradicionális irodalmat – a ma ismert formájában – el nem sodorja.

A Magyar Olvasástársaság pályázati felhívása

Az olvasás- és fogalmazástanítás társas munkaformáinak leírására

A Magyar Olvasástársaság (HUNRA) tehetségkutató pályázatot hirdet tanítók, magyartanárok részére. A pályázat célja olyan módszerek, eljárások, munkaformák összegyűjtése és írása, amelyek az iskolai gyakorlatban beváltak, s amelyek alkalmasak arra, hogy külön-külön vagy egymással összekapcsolva – esetleg egy-egy irodalmi mű tanítása során alkalmazva – elősegítsék a szóbeli és írásbeli kifejezőképesség rendszeres fejlesztését, az olvasói fogékonyság finomodását, irodalmi élményközösség kialakulását, az irodalmi műből kiinduló élményszerű beszélgetés kibontakozását.

Pályázni lehet egy adott korosztályban (tanulórétegben) saját tapasztalatai alapján bevált legfeljebb 5 különböző eljárás szakszerű és közlésre alkalmas leírásával. Különösen értékeljük a csoportmunkában, illetve tanulási programtervként (projektszerűen) végzett feladatok és tevékenységek leírását.

– Az eljárások leírását strukturáltan – a felhasználó számára könnyen követhető „recept” formában – kell beküldeni az alábbiak szerint.

1. Egy-egy eljárás (munkaforma) leírása ne haladja meg a két gépelt oldal terjedelmet.

2. Egy-egy eljárás (tevékenység) elvégezhető legyen 1-2 tanítási órában, esetleg egy hosszabb téma „kísérőjeként” néhány tanítási óra egy-egy kisebb szakaszában.

3. A leírás legyen világos, közérthető, egyszerű és szabatos, kerülje a „szakmai tolvajnyelvet”.

4. A leírás a mellékelt szerkezeti vázlat kövesse.

A pályázat beadási határideje 1996. június 30.

A jeligével ellátott pályázatokat kérjük a következő címre küldjék:

Balatoni Teréz
Babits Mihály Gimnázium
1047 Budapest, Tóth Aladár u. 16-18.

A borítékra írják rá: „HUNRA módszertani pályázat”.

Kérjük, hogy a pályázat anyagához külön lezárt borítékban csatolja (a borítékon a jelige feltüntetésével) a nevét, munkahelyét, postacímét, telefonját és a közlési hozzájárulást tartalmazó lapot.

A verseny díjazása: 1. díj: 25 000 Ft
2. díj: 15 000 Ft
3. díj: 10 000 Ft

A pályázat első tíz helyezettjének a HUNRA 3 éves ingyenes tagságot ajánl fel. A pályázatok anyagát a HUNRA – a szerző beleegyezésével – közlésre kínálja fel a szaklapoknak.

A pályadíjakat a Magyar Olvasástársaság az Írásbeliség Világnapján, szeptember 8-án osztja ki.

Fantáziacím (az eljárás neve)

- Célcsoport:** Milyen korú tanulónak, milyen tanulórétegnek alkalmas a módszer?
- NAT-területek:** A NAT anyanyelvi követelményterületek közül melyik (melyek) fejlesztését (s milyen szintjét) célozza a foglalkozás? (Pl. MA 1f-g, 3c-h. Kommunikációs követelményeknél szövegértés és szövegalkotás.)
- Cél:** Mi a tevékenység konkrét célja? Milyen készséget, képességet, részképességet fejleszt? Mit akar elérni?
- Eszközök:** Milyen segédeszközök szükségesek a tevékenység végrehajtásához?
- Csoportosítás:** Hogyan csoportosítjuk a tanulókat? (Pl. frontális munka, pármunka, kiscsoportos munka, otthoni egyéni munka)
- Időszükséglet:** Mennyi a foglalkozás egyszeri végrehajtásának kipróbált és elegendőnek bizonyult időigénye?

A tanulók feladata: Milyen feladatot (feladatokat) kell a tanulónak közösen, illetve egyénileg végrehajtaniuk a foglalkozás során? (Max. 5-6 sorban)

A foglalkozás menete: Útmutatás a tanító/tanár számára a foglalkozás vezetéséhez (Max. 10-15 sorban)

Megbeszélés: A foglalkozásból milyen tanulságok vonhatók le, amelyeket a tanulókkal érdemes megbeszélni annak tudatosítására, hogy a tevékenység milyen tanulási haszonnal járt számukra. (3-5 szempont)

Továbbfejlesztési lehetőségek: Milyen variációkban, milyen más témákkal, művekkel végezhető el a foglalkozás? Milyen további tevékenységeknek lehet kiinduló pontja? Hogyan lehet továbbfejlesztetni a megkezdett munkát? (4-7 sor)

Figyelmeztetés: Milyen „csapdákra”, milyen nehézségekre számítson az a tanár, aki kipróbálja az eljárást? Milyen gyakran ismételtető a tevékenység? Milyen körülmények között nem válik be az eljárás? (2-4 sor)

Tanulói munkalap: Ha a tanulónak írott útmutatásra, szövegre, képre van szükségük, a munkalap (vagy annak egy mintája) is mellékelendő. (max. 1-2 oldal)

Contents

Education and Literacy

Teréz Balatoni: The „Fahrenheit-effect” (Page 3)

Anna A. Jászó: Reader and Texts (Page 10)

Ann-Sofie Lyytinen-Lund: Complementary Courses for Mixed Age Groups of 8-12 Years-old Pupils (Page 17)

Mihály Balogh: Let's Talk about It – The Topical Doubts of a Teacher-librarian (Page 22)

Ildikó Hubert: Why Could Not We Teach Medieval Literature? (Page 27)

Text and Communication

Judit Kádár Fülöp: Text Types in the Literacy and in the School (Page 33)

Greg Brooks: Assessing Oracy (Page 53)

Beth Ann Hermann: Developing Middle School Students' Reading and Writing Abilities (Page 61)

László Halász: Reading of Literature Text as a Two-way Process (Page 70)

Reading Research

Attila Nagy: The View From the Corner of Democracy Square and Reading Street (Page 75)

Ferenc Gereben: Literacy and Self-identity (Page 82)

Géza Gergely: Findings of a Survey (Page 92)

Media and Literacy

András Róth: Is a Picture Worth 2000 Words? (Page 99)

Katalin Kovács: Reading and the Video – How to Teach the Language of Visual Perception (Page 108)

Zsuzsanna Tószegi: No Dog's Ear in the Electronic Library? (Page 116)

Fiction

Imre Monostori: Fiction Abandoned (Page 120)

Miklós Fogarassy: Tradition and Modernism in Present-day Hungarian Children's Literature (Page 123)

Inhalt

Schule und „Schriftlichkeit“

Teréz Balatoni: Der „Fahrenheit-Effekt“ (S. 3)

Anna A. Jászó: Der Leser und der Text (S. 10)

Ann-Sofie Lyytinen-Lund: Kompensatorisches Programm für gemischte Jahrgänge der Grundschüler (S. 17)

Mihály Balogh: Komm, besprechen wir es! – Aktuelle Zweifel eines Bibliotheker-lehrers (S. 22)

Ildikó Hubert: Warum könnten wir nicht auch mittelalterliche Literatur unterrichten? (S. 27)

Text und Kommunikation

Frau Judit Kádár-Fülöp: Texttypen in der Schriftlichkeit und in der Schule (S. 33)

Greg Brooks: Bewertung der Verbalen Kommunikationsfähigkeiten (S. 53)

Beth Ann Hermann: Die Entwicklung der Lese- und Schreibfähigkeiten in den amerikanischen middle schools (S. 61)

László Halász: Das Lesen der literarischen Texte als bipolarer Prozeß (S. 70)

Leseforschung

Attila Nagy: Fenster an der Ecke des Demokratie-Platzes und der Lesestraße (S. 75)

Ferenc Gereben: Die Beziehung der Kultur des Lesens und des Identitätsbewußtseins (S. 82)

Géza Gergely: Lehren einer Untersuchung (S. 92)

Medien und Schriftlichkeit

András Róth: Ein Bild ist 2000 Wörter wert (S. 99)

Katalin Kovács: Video und Lesen – Versuch, die Sprache des Sehens beizubringen (S. 108)

Zsuzsanna Tószegi: Gibt es noch Eselsohr in der Bibliothek ohne Papier? (S. 116)

Belletristik

Imre Monostori: Schöne Literatur im Stich gelassen (S. 120)

Miklós Fogarassy: Tradition und Modernität in der heutigen ungarischen Kinderliteratur (S. 123)

Pályázat

Az Új Pedagógiai Szemle Szerkesztősége a nevelési intézményekben születő helyi nevelési programok, tantervek közkinccsé válásának elősegítése érdekében

pályázatot hirdet

helyi pedagógiai programokat és helyi tanterveket készítő szakemberek, egyének és munkaközösségek számára.

A pályázatra olyan pedagógiai programokat és helyi tanterveket várunk, amelyeket a készítők kiegészítenek a program, illetve a tanterv készítésének metodikáját leíró műhelytanulmánnyal.

A tanulmányban a pályázóknak be kell mutatniuk:

- a program/tanterv készítésének indítékait;
- a program/tanterv készítésének fontosabb lépéseit;
- a program/tanterv iskolán belüli elfogadtatása érdekében szükségessé vált esetleges egyeztetési folyamatokat;
- a program/tanterv iskolai alkalmazásának már rendelkezésre álló tapasztalatait.

A tantervet kiegészítő tanulmány terjedelme maximum 1 szerzői ív (40 ezer betűhely) lehet.

A pályázatra folyamatosan lehet beküldeni pályaműveket.

A közlésre alkalmas pedagógiai programokat, helyi tanterveket és a hozzájuk kapcsolódó műhelytanulmányokat „NAT-műhely” címmel induló új rovatunkban folyamatosan közöljük.

A beérkezett pályaműveket tantervkészítési szakemberekből álló bírálóbizottság véleményezi.

Pályadíjak:

- I. díj 50 ezer forint
- II. díj 30 ezer forint
- III. díj 20 ezer forint

A pályázat első szakaszának eredményhirdetése várhatóan 1996 októberében lesz. Ezt követően félévente kerül sor a folyamatosan beérkezett pályaművek értékelésére és díjazására.